

К.Ю. Величко, ст. викл

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ: ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ КОРПОРАТИВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто особливості інформаційно-аналітичного забезпечення впровадження сучасних технологій злиття та поглинання із застосуванням вартісно-орієнтованого підходу до оцінки синергетичного ефекту в процесі об'єднання діяльності підприємств.

Рассмотрены особенности информационно-аналитического обеспечения использования современных технологий слияний и поглощений с применением стоимостно-ориентированного подхода к оценке синергетического эффекта в процессе объединения деятельности предприятий.

The features of the informational-analytic providing of introduction of modern technologies of confluence and absorption are considered with the use of cost-oriented way to the estimation of synergistical effect in the process of association of enterprises activity .

Постановка проблеми у загальному вигляді. За умов високого динамізму ринкового середовища, саме злиття та поглинання багатьма підприємствами розглядаються як найважливіший механізм швидкої оптимізації власних матеріально-виробничих активів відповідно до ринкової ситуації. Для більшості підприємств такі угоди є важливим засобом здійснення корпоративної стратегії, одним з головних шляхів досягнення конкурентних переваг.

Даний процес беззаперечно передбачає організаційне перетворення компаній, а саме: кардинальні, радикальні зміни в їх структурі, культурі, світогляді та процесах усередині кожної з них. Трансформаційні перетворення компаній у процесі M&A (mergers & acquisitions) означають, що плануються та здійснюються значні та далекоглядні зміни в корпоративній структурі та бізнес-процесах.

Досвід провідних компаній світу та розвинених індустріальних країн свідчить, що співпраця підприємств та добросовісна конкуренція позитивно впливають на результати діяльності фірми, закріплюючи її позиції на визначеному сегменті ринку, покращуючи якість продукції або послуг, сприяючи введенню нових технологій, розширюючи коло споживачів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення питань взаємодії підприємств у ринкових умовах зробили такі науковці, як Дж. Лафт, Р. Майлс, Б. Мільнер, Г. Мінцберг, А. Чандлер. Фундаторами корпоративного управління прийнято вважати А. Берлі та Г. Мінза. Питаннями розробки основ корпоративного управління займалися Дж. Бенкет, Р. Монкс, В. Салмон, А. Воронкова, В. Євтушевський, Д. Задахайло, О. Кібенко, Т. Момот. Соціально-економічну специфіку, характерну для вітчизняного ринку, досліджували Л.В. Крючков, В.Г. Лук'янов, Ю.М. Якутин, М.П. Білоусенко, Е.В. Чернявська, О.В. Сардак, О. М. Гребешкова та інші.

Мета та завдання статті. Метою даної статті є теоретико-методичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення впровадження сучасних технологій злиття та поглинання із застосуванням вартісно-орієнтованого підходу до оцінки синергетичного ефекту в процесі об'єднання діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі ст. 70 ГК України підприємства мають право на добровільних засадах об'єднувати свою господарську діяльність (виробничу, комерційну та інші її види) на умовах і в порядку, встановлених цим Кодексом та іншими законами. Результатом такого об'єднання є створення нових утворень – об'єднань підприємств [1, с.46].

Відповідно до ст. 118 ГК України об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств із метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Характеристика об'єднання підприємств:

1. Об'єднанням підприємств є господарська організація. Іншими словами, за загальним правилом, об'єднання підприємств являє собою юридичну особу (ч. 4 ст. 118 ГК України) з притаманними їй характерними ознаками;

2. Об'єднання утворюється у складі двох чи більше підприємств. Зважаючи на це, фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності не можуть входити до складу об'єднання підприємств;

«Входження до складу» об'єднання підприємств є складною правовою категорією. З одного боку, суть зводиться до об'єднання частини їх капіталів і виникнення на цій матеріальній базі нової юридичної особи – власне «об'єднання підприємств». Стаття 121 ГК України спеціально підкреслює, що підприємства – це учасники об'єднання підприємств, що зберігають статус юридичної особи. З іншого боку, об'єднання підприємств створюється його засновниками для здійснен-

ня впливу, тим чи іншим чином, на їх діяльність, що зумовлює, у свою чергу, тісний взаємозв'язок та більшу чи меншу залежність самих підприємств – учасників від об'єднання.

Згідно з ч. 2 ст. 118 ГК України об'єднання підприємств утворюються підприємствами – учасниками на добровільних засадах, або за рішенням органів, які відповідно до ГК та інших законів мають право утворювати об'єднання підприємств, або засновником, який може мати відношення/здійснювати вплив щодо входження підприємств – потенційних учасників до складу об'єднання. В об'єднання підприємств можуть входити підприємства, утворені за законодавством інших держав, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав.

3. Об'єднання підприємств утворюється з метою координації виробничої, наукової та іншої діяльності його учасників. Координація є узагальнюючою категорією, під якою розуміється вплив структури об'єднання підприємств з метою забезпечення погодженості дій його учасників. Конкретні засоби здійснення такого впливу варіюють залежно від виду об'єднання підприємств.

4. Об'єднання підприємств утворюється для вирішення спільних економічних та соціальних завдань його учасників, тобто, несе в собі значний потенціал високоєфективного господарювання за будь-яких соціально-економічних умов.

На практиці більш зацікавленими в об'єднанні є такі підприємства, які нещодавно були приватизовані та потребують термінової організаційної, матеріально-технічної та фінансової допомоги. Об'єднуються і підприємства, що раніше працювали в тісній кооперації з суб'єктами господарювання, зв'язки з якими порушилися і які не змогли самостійно адаптуватися до нових умов роботи.

Мотивом до об'єднання виступає і необхідність фінансової підтримки на стадії модернізації виробництва, перепрофілювання, перепідготовки кадрів, інвестування заходів, у тому числі рекламних, щодо виходу на зовнішній ринок без збільшення кількості працівників адміністрації підприємства. Іноді підприємству є економічно вигідніше увійти до об'єднання з науковим центром, ніж залучати на договірній основі до виконання науково-дослідних і пошукових робіт сторонню організацію. Особливо, якщо це стосується довгострокових, проте перспективних і прибуткових у майбутньому проектів. Проведення силами власного об'єднання робіт із розроблення та виробництва нових видів продукції або опрацювання винаходів з принципово нових технологій у разі успішної реалізації проекту дає не лише прибутки, а й права на "ноу-хау".

Важливим є і те, що за умови неплатежів і складної процедури отримання банківського кредиту підприємство, що увійшло до об'єднання, як правило, отримує додаткові шанси на більш вигідних умовах залучити інвестиції у свій розвиток.

Крім того, робота в межах великого об'єднання сприяє створенню позитивного іміджу підприємства у ділових колах, дозволяє використовувати його фірмове ім'я на ринках України та за кордоном, що також важливо в умовах зростаючої конкуренції.

5. Об'єднання підприємств можуть утворюватися на невизначений строк або діяти як тимчасові об'єднання. Тимчасовість функціонування об'єднання може бути зумовлена як плинном певного строку, встановленого засновниками в установчих документах, так і досягненням поставленої мети, а, відтак, недоцільністю подальшого його існування.

6. Згідно з ч. 4 ст. 121 ГК України рішення про утворення об'єднання підприємств (установчий договір) та статут об'єднання погоджуються з Антимонопольним комітетом України в порядку, встановленому законодавством про захист економічної конкуренції (див. Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III "Про захист економічної конкуренції", а також Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України, про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію), затв. розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19 лютого 2002 р. № 33-р).

7. Учасники об'єднання підприємств можуть вносити на умовах і в порядку, що передбачені його установчими документами, майнові внески (вступні, членські, цільові тощо). Це майно передається об'єднанню його учасниками в господарське відання або в оперативне управління на основі установчого договору чи рішення про утворення об'єднання. Вартість майна об'єднання відображається у його балансі.

8. Об'єднання підприємств не відповідає за зобов'язаннями його учасників, а підприємства – учасники не відповідають за зобов'язаннями об'єднання, якщо інше не передбачено установчим договором або статутом об'єднання. Іншими словами, відповідальність підприємств – учасників об'єднання за зобов'язаннями (договорами та ін.) останнього може наставати лише за наявності відповідного положення в установчих документах об'єднання.

Згідно зі ст. 119 ГК України залежно від порядку заснування можуть утворюватися об'єднання підприємств таких видів: господарські об'єднання або державні чи комунальні господарські об'єднання.

Господарським об'єднанням визнається об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність. Вони діють на основі установчого договору та/або статуту, який затверджується їх засновниками. Згідно зі ст. 122 ГК України господарські об'єднання мають вищі органи управління (загальні збори учасників) та утворюють виконавчі органи, передбачені статутом господарського об'єднання. Виконавчий орган господарського об'єднання (колегіальний чи одноособовий) вирішує питання поточної діяльності, які відповідно до статуту або договору віднесені до його компетенції. Господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом.

Відповідно до статті 59 ГК України від 16.10.2003 р. існують такі види реорганізації: злиття, приєднання, поділ, виділення та перетворення. Найпопулярнішим видом реорганізації в Україні та світі є приєднання одного підприємства до іншого. У разі приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання, до останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання. Саме тому, під час злиття двох підприємств виникає велика кількість запитань щодо оподаткування новоствореної юридичної особи. До прийняття Податкового кодексу України вказаний процес оподаткування не був належним чином урегульований. Отже, не існувало спеціальних норм, які б регламентували процес оподаткування під час здійснення реорганізації юридичних осіб. Таким чином, у даній ситуації слід було керуватися загальними нормами Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" та Закону України "Про податок на додану вартість".

Прийнятий 02.12.2010 року Податковий кодекс України містить спеціальні норми щодо порядку погашення грошових зобов'язань або податкового боргу в разі реорганізації платника податків. ПКУ встановлює, що у разі, якщо реорганізація здійснюється шляхом об'єднання двох або більше платників податків в одного платника податків з ліквідацією платників податків, що об'єдналися, об'єднаний платник податків набуває усіх прав і обов'язків щодо погашення грошових зобов'язань чи податкового боргу всіх платників податків, що об'єдналися.

Слід звернути увагу, що кодекс наділив органи державної податкової служби повноваженнями щодо забезпечення належного виконання податкових зобов'язань особами, які здійснюють реорганізацію. Так, платник податків, майно якого передане в податкову заставу, або той, що скористався правом реструктуризації податкового боргу, зо-

бов'язаний завчасно повідомити орган державної податкової служби про прийняття рішення щодо проведення будь-яких видів реорганізації та подати органу державної податкової служби план такої реорганізації. Податковим кодексом також урегульовано питання щодо обліку безпосередньо під час здійснення реорганізації юридичних осіб: дані норми закріплені в частині 15 статті 153 ПК.

Отже, новий Податковий кодекс України усунув прогалини, що існували в розглянутій сфері оподаткування, зменшивши ризики для компаній, які обрали реструктуризацію для мінімізації негативного впливу економічної кризи та створивши підґрунтя для розвитку бізнесу.

У міжнародній практиці відомі такі методи об'єднання, а саме: повної господарської відокремленості, господарської відокремленості, об'єднання часток, нової господарської одиниці (відповідають підходу з точки зору єдиної економічної одиниці); пайовий метод участі в капіталі, розширений метод участі в капіталі, базовий метод придбання, розширення материнського підприємства, пропорційної консолідації (відповідають підходу з точки зору материнського підприємства). Проте найбільшого поширення набули такі методи: придбання, об'єднання пайів, пропорційної консолідації та пайової метод участі в капіталі. Дослідження міжнародного досвіду використання методу об'єднання часток (у П(С)БО використовується для обліку злиття підприємств) доводить недоцільність його застосування, зокрема через те, що практично завжди можна визначити підприємство-покупця. Ураховуючи його заборону в МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу", необхідно гармонізувати П(С)БО 19 з вимогами МСФЗ і використовувати тільки метод придбання для обліку об'єднань підприємств.

Процес об'єднання підприємств потребує відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення. При цьому, базуючись на дослідженнях С.М. Галузіної [2, с.142-144], А.М. Кузьмінського [3, с.48], Т.М. Безродної, Л.В. Крючкова [4, с.342-344], інформаційно-аналітичне забезпечення визначається як процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості. За визначенням О.В. Пархоменка, інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління – це поєднання всієї використовуваної в ній інформації, специфічних засобів і методів її аналітичної обробки, а також діяльність фахівців з її удосконалення та ефективного використання [4, с. 344-349].

До основних функцій інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління відносять інформаційну, облікову та аналітичну.

Таким чином, процес корпоративної інтеграції має здійснюватись на базі належної системи інформаційно-аналітичного забезпечення, спрямованої на формування інформації історичного та аналітичного характеру, її інтерпретації з метою прийняття управлінських рішень. Формування ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення вимагає таке:

- розробки критеріїв та порядку оцінювання якості інформації;
- розробки методики оцінювання якості облікового циклу та процесу аналітичної обробки облікової інформації;
- встановлення порядку генерування необхідної корпоративному управлінню кількості даних у системі обліку та порядку подальшої трансформації облікових даних в аналітичну інформацію.

Аналіз організаційних форм корпоративної інтеграції та теоретико-методичних засад формування інформаційно-аналітичного забезпечення дозволив сформуванню вартісно-орієнтований підхід до формування інформаційної бази прийняття управлінських рішень щодо здійснення операцій злиття та поглинань, що подано в таблиці.

Таблиця – Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу корпоративної інтеграції за різними організаційними формами

№ з/п	Організаційна форма об'єднання підприємств	Звітність	Визначення вартості
1	2	3	4
1	Об'єднання двох або більше компаній, унаслідок якого одна з учасниць угоди приймає на свій баланс усі активи та зобов'язання іншої компанії. Для застосування такої угоди необхідна підтримка не менш, ніж 50% голосів акціонерів поєднуваних компаній (об'єднання типу $A + B = A'$, тобто відбувається приєднання)	Фінансова звітність підприємства, що приймає на баланс активи та зобов'язання (тобто підприємства А')	Чисті грошові потоки
2	Об'єднання двох або декількох компаній, що передбачає створення нової юридичної особи, яка приймає на свій баланс усі активи та зобов'язання компаній, що об'єднуються. Для застосування такої угоди необхідна підтримка не менш, ніж 50% голосів акціонерів компанії (об'єднання	Фінансова звітність новоствореного підприємства (тобто підприємства С)	Чисті грошові потоки

Продовження табл.

1	2	3	4
	типу $A + B = C$, тобто відбувається злиття)		
3	Придбання акцій компанії або з оплатою в грошовій формі, або в обмін на акції чи інші цінні папери компанії, що поглинається. У цьому випадку ініціатор угоди може вести переговори з акціонерами іншої компанії індивідуально. Погодження та підтримка угоди менеджерів компанії, що поглинається не обов'язкові	Фінансова звітність	Прибуток на акцію
4	Придбання деяких або всіх активів компанії. При цій організаційній формі необхідне передавання прав власності на активи, а кошти повинні бути виплачені самій компанії як господарюючій одиниці, а не її акціонерам	Фінансова звітність (у деяких випадках зведена фінансова звітність)	EVA
5	Придбання однією компанією акцій із правом голосу іншого підприємства з метою контролю його діяльності, зі збереженням юридичної особи (материнське та дочірнє підприємства надалі виступають у ролі єдиної господарсько-економічної одиниці)	Консолідована фінансова звітність	Вартість групи (GV)

Таким чином, об'єднання підприємств у сучасних умовах з його ускладненнями та значними комерційними ризиками є позитивним процесом. Очевидним є те, що за умови глобалізації цей процес стане більш глибоким та набуде нового змісту – об'єднання підприємств утворюватимуться переважно на основі приватної власності з метою більш ефективного функціонування капіталу та використання всіх видів ресурсів, а також для здійснення транснаціональних програм.

Висновки. Корпоративна інтеграція характеризується великою кількістю можливих угод, що значно ускладнює формування адекватного інформаційно-аналітичного забезпечення та потребує впровадження сучасного інструментарію оцінки вартості та корпоративного контролю в процесі злиття та поглинань.

У результаті проведеного дослідження на базі систематизації існуючих етапів процесу застосування технологій злиття та поглинання запропоновано удосконалити алгоритм корпоративної інтеграції шляхом уведення додаткової складової алгоритму – формування інформаційно-аналітичного забезпечення процесу злиття та поглинання з виділенням ключової складової – оцінки вартості в процесі злиття та поглинання та оцінки корпоративного контролю.

Список літератури

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. – № 436-IV-ВР [Текст] // Відомості Верховної Ради – 2003. – № 18, №19-20, №21-22. – С. 144.
2. Галузіна, С. М. Аспекти підвищення ролі учетно-аналітичної інформації в системі управління організацією : монографія [Текст] / С. М. Галузіна. – СПб. : Знання, 2006. – 392 с.
3. Кузьминский, А. М. Учетная и аналитическая информация в объединении [Текст] / А. М. Кузьминский. – К. : Вища школа, 1979. – 96 с.
4. Крючков, Л. В. Особливості процесів злиття та поглинання в умовах економічної глобалізації [Текст] / Л. В. Крючков // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. Дніпропетровського державного університету, Вип. 210. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2005. – С. 341–349.
5. Пархоменко, О. В. Інформаційно-аналітична діяльність в інтелектуальному управлінні фірмами [Текст] / О. В. Пархоменко // Науково-технічна інформація. – 2003. – № 3. – С. 13-15.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.
© К.Ю. Величко, 2011.